

SF. IOAN CEL NOU DE LA SUCEAVA - UN "PALLADIUM AL MOLDOVEI"

VASILE M. DEMCIUC

Din pământul de puternică înrâurire a civilizației bizantino-balcanice, din Cetatea Albă unde rezidase o vreme Josif I, au fost aduse la Suceava "în mitropolie cu mare cinste și litie"¹ moaștele Sf. Ioan cel Nou², negustor trapezuntin martirizat, devenit adevăratul "patron și ocrotitor al Moldovei". Aducerea moaștelor la Mitropolia de la Suceava, mitropolie având sediul în biserica azi complet refăcută a Mirăuților, unde au stat până la sfârșitul secolului al XVI-lea când au fost mutate în biserica Sf. Gheorghe, ctitorie a voievodului Bogdan al III-lea și Ștefăniță Vodă³, indică limpede dorința domnitorului, a înalților ierarhi de a-și sublinia odată în plus, autoritatea spirituală prin aducerea acelei "paveze" a lor și a țării, a instituțiilor pe care le reprezentau⁴.

Prezența moaștelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava și celor ale Sf. Filofteia în biserica Sf. Nicolae din Argeș (aduse din Vidin în 1396)⁵, impunea în plus recunoașterea recentelor mitropolii românești în context internațional⁶.

Sf. Ioan cel Nou s-a născut în jurul anului 1300 în orașul Trapezunt⁷. Bun cunoscător al legii creștinești, după cum va dovedi mai târziu, Ioan își câștiga existența făcând negoț. Treburile sale negustorești îl sileau de multe ori să plece din cetatea sa spre alte târguri și cetăți, vânzând mărfuri de proveniență bizantină: icoane, cădelnițe, smirnă, mătăsuri, brocarturi pentru ornate și dvere, și cumpăra grâu și alte roade ale pământului⁸.

Pleca astfel de la Constantinopol la Odesa, de la Caffa la Chilia și Cetatea Albă, acestea din urmă fiind adevărate antrepozite comerciale ale întregii Moldove.

Este vorba de Cetatea Albă de la gurile Nistrului, cetate cunoscută în evul mediu sub mai multe denumiri: *Maurocastron*, *Asprocastron*, *Belgorod*, *Akerman*. Diversitatea nomenclaturii acordate de izvoarele medievale cetății de la gurile Nistrului a făcut ca unii istorici să considere acest lucru ca o dovadă grăitoare în favoarea existenței mai multor localități distincte⁹. Nu este vorba de o altă așezare situată prin Peninsula Crimeia, ori pe undeva în zona Kievului¹⁰. Într-un studiu relativ recent se vorbește despre Asprocastronul Crimeii cu referiri la aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou¹¹. Într-o altă lucrare referitoare tot la aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou se propune identificarea Cetății Albe în Bosforul Cimerian¹². Ori în Bosforul Cimerian, strâmtoarea Kerci de astăzi - se află Cetatea Capul Alb, ceea ce evident este cu totul altceva.

Dacă Cetatea Albă - locul unde a suferit moarte de martir negustorul din Trapezunt s-ar fi aflat în Crimeia, relicvele sale ar fi trebuit transportate cu o corabie în drumul lor spre Moldova. Ori în lucrarea sa Grigorie Țamblac nu consemnează așa ceva; aflăm doar că pentru preluarea moaștelor domnitorul a trimis oaste armatei lui Alexandru cel Bun prin stepele nord-pontice, ceea ce n-ar fi întrunit asentimentul tătarilor, cu care Moldova nu întreținea relații prea bune¹³.

Să urmărim în continuare ce ne oferă tradiția hagiografică cu privire la viața și martiriul Sf. Ioan cel Nou.

În timpul unei călătorii comerciale, negustorul Ioan a intrat într-o dispută confesională cu stăpânul corabiei cu care călătorea, o corabie venețiană. Infuriat că negustorul Ioan s-a dovedit a fi un bun cunoscător și apărător al credinței ortodoxe, stăpânul corabiei venețiene pune la cale un plan spre a se răzbuna pe acesta. Și astfel, la oprirea corabiei în Cetatea Albă, căpitanul acesteia aleargă spre hanul tătar, eparhul cetății, și-i zise că pe corabie există un bărbat, care venind de la Trapezunt vrea să se "lepede de credința și legea creștinească și dorește să primească legea voastră a persienilor și să se facă părtaș tradițiilor voastre"¹⁴.

Auzind asemenea vorbe eparhul dădu ordin ca acel om să fie adus în fața lui și a sfatului. Cum era și firesc negustorul Ioan a tresărit cu indignare la aceste planuri de convertire, străine de sufletul și cugetul său și a refuzat categoric ceea ce i s-a propus. La acest răspuns, eparhul cetății a ordonat ca acest negustor să fie supus la cele mai groaznice chinuri, spre a-și renega credința. Dar zadarnice au fost aceste măsuri, pentru că negustorul Ioan, consecvent în credință, (fapt caracteristic tuturor mucenicilor de a rezista în cele mai grele chinuri) a refuzat, stăruind în credința sa și după chinurile și muncile la care a fost supus. A refuzat categoric ajutorul doctorilor iscusiți din Persia chemați spre a-i supune cerbicia. Despuiat și legat de coada unui cal, este târât pe străzile Cetății Albe în vâzul întregului oraș. În cele din urmă tătarii i-au tăiat capul și l-au lăsat acolo în mijlocul drumului. Minunile care încep să apară (îngerii care înconjurau trupul sfântului, precum și întâmplarea cu necredinciosul care ar fi încercat să tragă cu arcul asupra îngerilor), îl determină pe eparh să ordone îngroparea negustorului, în cimitirul creștin. Preotul ortodox împreună cu mulți creștini de același rit a zădărnicit planul căpeteniei corabiei de a fura trupul sfântului Ioan, mutând moaștele într-un sicriu în altarul bisericii, lângă sfânta masă, unde au stat aproximativ 70 de ani.

Aceasta este tradiția hagiografică care s-a perpetuat de-a lungul a mai bine de șase veacuri.

Josif, fost episcop de Cetatea Albă, deci slujind la căpătâiul moaștelor sfântului în biserica Sf. Ioan Botezătorul¹⁵, recunoscut în cele din urmă mitropolit al întregii Moldove, înțelegea să vină la Suceava însoțit de moaștele Sfântului martir, și îl sfătuiește pe Alexandru cel Bun să le aducă în cetatea de scaun a Moldovei.

Astfel, "la doi ani de la domnie (1402 n.n.) au adus și moaștele Sfântului Mare Mucenic Ioan Novâi"¹⁶.

În legătură cu data aducerii moaștelor sfântului la Suceava s-au formulat în ultima vreme păreri diferite.

Astfel, începând cu 1976¹⁷, s-a introdus ca dată a aducerii moaștelor Sf. Ioan cel Nou anul 1415.

Axinte Uricariu deduce astfel data aducerii moaștelor Sf. Ioan cel Nou: "Letopisețul nostru cel moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907 (1399) aprilie 23 când au stătut domn Alexandru vodă; iar Letopisețul cel latinesc scrie că au fost văleat 6921 (1413) ...iar la văleat 6923 (1415) au trimis de au adus cu multă cheltuială și moaștele sfântului mucenic Ioan Novâi". Deci Axinte Uricariu nu ia ca an al urcării pe tron a lui Alexandru cel Bun 1399 ci anul 1413 (din Letopisețul latinesc) la care adunând doi ani se obține anul 1415.

Știm însă că Alexandru cel Bun s-a urcat pe tronul Moldovei la 23 aprilie 1399¹⁸.

În versiunea prelucrată de Nicolae Costin a Cronicii lui Grigore Ureche găsim următoarea informație: "În anul de la zidirea lumii 6909 (1401) stătu la domnie Alexandru vodă și îndată începu a face lucruri bune în țară. Zidit-au două mănăstiri Bistrița și Moldovița și le-au înzestrat cu odoare. Iar la al doilea an al domniei sale adus-au cu multă cheltuială în vestita Cetate a Sucevei cu mare pohvală moaștele Sfântului Ioan Novâi, de ferire a domniei sale, ce se prăznuiește gioi în Săptămâna Rusaliilor. Afla-vei viața și mucenicia svântiei sale în cărțile bisericii noastre și mai ales în *Pouceniile* părintelui Varlaam mitropolitul".

De altfel șirul erorilor pornește încă din 1966 când P. S. Năsturel¹⁹, la primul Congres internațional de studii Sud-Est Europene de la Sofia încerca să argumenteze pentru prima oară că mutarea moaștelor sfântului s-a petrecut la 1415, și nu de la Cetatea Albă ci dintr-o localitate cu același nume din strâmtoarea Kerci de azi.

Zece ani mai târziu Ștefan S. Gorovei făcea legătura pentru prima oară între 1415 și data foarte apropiată (1414) dintr-un comentariu german pe marginea actului de donație al lui Alexandru cel Bun pentru Poiana Vlădichii de lângă Iași, socotind că întrucât Cronica lui Ureche dă ca dată pentru aducerea moaștelor anul al doilea din domnie, trebuie datat 1415 și după data din comentariu²⁰.

În 1983 se emite ipoteza că Axinte Uricariu a luat data 1415 chiar din actul de donație al lui Alexandru cel Bun. Între act și cronică n-ar fi decât o coincidență și nu o legătură cauzală²¹.

Într-un alt studiu din același an 1983²² se susține că Axinte Uricariu deținea știrea de la Nicolae Costin, sub conducerea căruia a lucrat în logofeție. La originea datei pe care o adaugă Axinte Uricariu la Cronica lui Ureche stă acest pasaj din Cronica lui Nicolae Costin: "Atuncea, la întorsul Craiului (Sobieski n.n.) s-au sculat Dosoftei Mitropolitul și au închinat moaștele sfântului mucenic Ioan Novâi la Craiul Sobieski. Care pre acest sfânt l-au fost adus în țară cu multă cheltuială răposatul domn bătrânul Alexandru vodă, feciorul lui Roman vodă, de la păgâni, de la Cetatea Albă din veleatul 6923"²³.

Explicația "de la păgâni de la Cetatea Albă" (formularea lui Nicolae Costin) o găsim în "comentariul" german menționat în 1976 de Ștefan S. Gorovei, dar publicat abia în 1983²⁴.

Părerile cu privire la data aducerii moaștelor sfântului fiind așadar divergente credem că cel mai corect este să ne folosim de expresia "în doi ani de la domnie", expresie care considerăm a fi în concordanță cu faptele. De altfel, aducerea moaștelor în 1402 la Suceava nu era altceva decât o întărire a recunoașterii că Moldova era o țară ortodoxă, că avea o mitropolie, recent recunoscută de Patriarhia ecumenică, instituindu-se astfel patron al scaunului mitropolitan și al Țării Moldovei un sfânt ortodox, martirizat în urma intrigilor unui catolic.

Aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Cetatea Albă în anii de început ai domniei lui Alexandru cel Bun - la Suceava, care devenise deja un puternic centru politic administrativ și religios al Moldovei, reprezintă cea mai veritabilă declarație de independență, o "capodoperă a diplomației și artei politice", în fața Poloniei catolice care încerca să-și exercite influența asupra Moldovei ortodoxe. Și apoi trebuie să recunoaștem că aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava odată cu întronarea lui Josif I ca

mitropolit al Moldovei făcea să crească și mai mult prestigiul autorității bisericești de aici.

Că Josif I era mitropolitul în scaun la aducerea moaștelor ne-o spun toate izvoarele și tradiția. Mucenicia Sf. Ioan cel Nou îl înfățișează ca ierarhul cu care domnitorul se sfătuiește înainte de a hotărî aducerea moaștelor.

Episodul aducerii moaștelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava a avut ecouri în cultura moldovenească medievală prin crearea unei hagiografii, a unei iconografii speciale, legate de viața și pătimirea Sf. Ioan cel Nou, devenit din secolul al XV-lea un sfânt național al Moldovei.

Putem socoti, că la fel cum în Argeș prezența moaștelor Sf. Filofteia aduse din Vidin în 1396 determinase un întreg cult, cu urme adânci în folclorul muntean, aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou în perioada imediată după recunoașterea lui Josif I ca mitropolit al Moldovei a avut același efect, constituindu-se o simetrie deosebit de interesantă pentru istoria începuturilor mitropoliilor din Țara Românească și Moldova.

Vicina și Cetatea Albă pe de o parte, Argeș și Suceava pe de altă parte, sunt centre de intensă viață culturală cu numeroase elemente bizantine în arhitectură, în artele somptuoase, în limbă și instituții. Acestea erau unite într-un proces cultural pe care nici un alt capitol al culturii noastre vechi nu îl luminează atât de bine ca începuturile organizării pe temeiuri proprii, a instituției medievale de prim rang, care era Biserica.

Legat de aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava, trebuie să zăbovim câteva rânduri și asupra raclei în care se află moaștele sfântului, raclă ce prezintă un mare interes, întrucât este vorba de cel mai vechi relicvar de la noi, de mare valoare artistică, unic între toate câte s-au păstrat de acest gen din vechea argintărie moldovenească²⁵.

În arta epocii feudale, asemenea relicvare sunt întâlnite în lumea ortodoxă europeană. Din sec. al XIV-lea datează racla Sf. Simion din Zadar²⁶, iar din secolul al XVI-lea racla Sf. Sossima Soloweski din Rusia²⁷.

Multă vreme, lada sculptată de la Putna a fost considerată ca fiind racla autentică în care relicvele mucenicului s-ar fi păstrat până în sec. al XVI-lea, când ele au fost mutate într-un sicriu nou din porunca lui Miron Barnovski²⁸.

Intr-adevăr în muzeul mănăstirii Putna, unul dintre cele mai mari muzee monastice din țară, se află o frumoasă piesă din lemn de chiparos, lucrat în "champleve", decorată cu scene sacre, și care potrivit tradiției monahicești putnene, este racla originală a moaștelor Sf. Ioan cel Nou²⁹.

Lada de la Putna - de dimensiuni 2,05 x 0,57 m; 0,56 m înălțime este împodobită în față cu o amplă reprezentare a Răstignirii, încadrată pe fiecare latură de câte trei scene mici suprapuse, înfățișând: Prinderea lui Iisus (cu sărutul lui Iuda); Batjocurirea și Drumul Crucii; Iisus în fața lui Ana și Caiafa; Judecata lui Pilat și Biciuirea lui Iisus.

Întreaga iconografie e specific apuseană și aparține primei jumătăți a veacului al XV-lea, după cum o dovedește mai ales scena Răstignirii³⁰. În dreapta crucii, îngenunchează Magdalena, în vreme ce Ioan își frânge mâinile și Maria se clatină de durere, înconjurată de femei numeroase. Pe latura opusă, în primul plan, este soldatul cu buretele și cu vasul de oțet, alături de o asistență și un grup de soldați ce-și împart veșmintele. În planul al doilea pe ambele laturi se desfășoară o mare cavalcadă. De asemenea este redată și o catedrală cu cupolă și turn cu etaje.

În jurul crucilor înalte - aceasta este o caracteristică iconografică a reprezentărilor

din primele decenii ale veacului al XV-lea -, deasupra lui Iisus și a tâlharului pocăit, plutesc îngerii și strălucesc stele, în vreme ce pe brațul crucii celui alt tâlhar se află un diavol pândind ieșirea sufletului.

În jurul tuturor scenelor se desfășoară o bordură bogată, compusă din vrejuri de stejar, în ale căror spirale sunt așezați lei, balauri, sfinți, putți cu scuturi cu o formă specifică treimii a doua a veacului al XV-lea, alături de grupuri de sfinți, iar pe marginea capacului este un vrej de frunze de stejar.

În interiorul capacului este sculptată Maica Domnului cu Iisus în brațe, străjuită de doi îngeri.

Prezența simultană a desenului naturalist și vioi, fără tendințe spre caricatură, bogăția ornamentului suplu și elegant, alături de faldurile ample ale costumelor drapate în manieră gotică, toate acestea întâlnite pe lada de la Putna, amintesc și de alte asemenea piese din Italia de Nord, precum piesa de la Bologna³¹ ori cea din Muzeul Corer din Veneția.

Faptul că pe această piesă de la Putna nu este prevăzută o scenă din viața sau pătimirea Sf. Ioan cel Nou ne determină să credem că aceasta este de fapt o ladă de sacristie, provenită dintr-un atelier genovez, lombard sau venețian, și care adusă în Moldova avea să primească o destinație aparte: să adăpostească moaștele Sf. Ioan cel Nou. La o analiză amănunțită a laturilor stânga și dreapta a lăzii, se observă un spațiu liniat pregătit parcă pentru a primi o inscripție. Ce era să fie scris, iată o întrebare la care în stadiul actual al cercetărilor nu se poate da un răspuns cert.

Icoana semnalată de V. Drăghiceanu³² găsită într-o colecție particulară în Botoșani, se presupune a fi din racla sfântului, ceea ce desigur complică într-o oarecare măsură cercetările. Icoana reprezintă pe Sfântul Ioan cel Nou prohodit de îngeri. Se disting pe icoană patru îngeri, așezați doi câte doi. Fundalul este dat de un zid, iar în dreapta o clădire cu contraforturi încadrând o poartă, în fața căreia se vede păgânul împietrit în momentul când trăgea asupra îngerilor. Figurile îngerilor desenate în spirit naturalist reproduc cunoscutul tip elenistic de o frumusețe desebită. Remarcabilă este tehnica icoanei, executată pe fond de cretă în culori de lazuri roșii și verzi de o transparentă gingașă.

Dacă astfel stau lucrurile în ceea ce privește lada de la Putna, cu privire la ferecătura de argint ce îmbracă racla cu sfintele moaște ce se află astăzi în biserica Sf. Gheorghe Suceava, datele sunt și mai complicate.

Racla are lungimea de 1,930 m, lățimea de 0,620 m, înălțimea de 0,620 m, înălțimea de 0,650 m, are formă rectangulară, cu capac, și este așezată pe patru picioare sferice.

Ferecătura prezintă 12 scene din viața și pătimirea negustorului trapezuntin, repartizate pe două registre, câte șase pe fiecare registru. Fiecare scenă are dimensiunea 0.260 x 0,200 m.

Urmele aurii de pe ferecătură abia se mai disting "vermeiul" ștergându-se în trecerea atâtor veacuri. Cele 12 plăcuțe sunt legate între ele prin benzi fine din filigran de argint, lucrat în ajur, cu motive florale de mare circulație, din apusul creștin până în răsăritul mahomedan. Plăcile lucrate în tehnica "au repousse" au cizeluri pe față executate parțial cu roțița dințată. Fiecare scenă în partea superioară a ei, are un text scris în limba medio-bulgară, deci în limba în care a fost scrisă și Mucenicia Sf. Ioan cel Nou de către Grigorie Țamblac, vădind caractere comune cu grafia manuscriselor și inscripțiilor slavone de pe

argintăriile slavone de la mijlocul veacului al XV-lea. Fiecare text explică scena ce este reprezentată pe plăcuță: 1. Chemarea lui Ioan în fața eparhului cetății; 2. Dezbrăcarea Sfântului; 3. Judecătorul poruncește să se aducă multe toiege; 4. Baterea cu toiege; 5. Punerea în temniță; 6. Readucerea Sfântului înaintea eparhului; 7. Baterea din nou a Sfântului de către eparh și slugile sale; 8. Mucenicia - purtarea prin cetate legat de coada unui cal sălbatic, tăierea capului sfântului; 9. Ingerii veniți la locul martiriului. Înțepenirea păgânului ce vrea să săgeteze pe ingeri; 10. Slobozirea păgânului de pedeapsă; 11. Ingroparea mucenicului; 12. Incercarea frâncului de a răpi trupul martirizat al sfântului.

Observăm că acțiunea se deapănă clar, într-un ritm regulat, compozițiile sunt echilibrate, vădind desigur calitățile de bun ilustrator ale argintarului, toate acestea amintind prin subiectul desenului schematic de sinaxarele și viețile sfinților din pictura murală.

Se remarcă în aceste scene mulțimea personajelor, tineri bărbați îmbrăcați în "houppelande" purtând "chaperonul" (turbanul cu un fel de creastă formată din pliuri), soldați ce poartă "brigandine", armuri din plăci mici de metal, continuate în partea de jos prin jupe metalice formate din trei rânduri de plăci așezate în solzi. Toate aceste personaje, aflate în acțiune pentru a evita monotonia, sunt prezentate fie în apropierea zidurilor Cetății - zidul fiind marcat printr-un desen în "danier" în romburi sau dreptunghiuri de un pronunțat geometrism - ori lângă vreun edificiu religios la care argintarul nu reproduce formele acoperișurilor moldovenești, cum aveau să facă artiștii de la Voroneț, Sucevița ori Bistrița.

Operă de înalt nivel artistic, ferecătura ce îmbracă racla Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, este cea mai veche operă de argintărie din Moldova, dovedind încă odată existența în Moldova, încă din faza de început a artelor decorative "a unui climat de artă prielnic realizărilor de înalt nivel artistic"³³.

Dacă în 1905 N. Iorga era de părere că "Petru Schiopul să-i fi dăruit greoiul sicriu de argint aurit pe care se desfac, în minunat lucru răbdător cu ciocanul, privesc din suferințele mucenicului"³⁴, în 1922 afirma că "*sur le cercueil en metal du Saint qui a du être un travail de l'époque d'Etienne le Grand, mais ayant emprunte ses scenes a une oeuvre anterieure on voit Alexandru a la tete*"³⁵, pentru ca în cele din urmă să afirme că această piesă făcea parte din epoca lui Alexandru cel Bun³⁶.

Părerea că în timpul lui Petru Schiopul ar fi fost executată ferecătura este pusă în legătură cu mutarea în 1589 a moaștelor de la Biserica Mirăuți la Biserica Sf. Gheorghe. Ori în Cronica murală de la Suceava se vorbește doar despre strămutarea sfintelor moaște: "In anul 7097 iunie 24 a acoperit biserica Mitropoliei și a făcut și clopotnița și a adus și pe Sfântul Ioan la Mitropolie"³⁷.

Ori dacă s-ar fi făcut această ferecătură de argint, deci o lucrătură de mare valoare, nu putea să nu se fi menționat în cronică acest lucru, într-o perioadă în care deja se constituise cultul Sf. Ioan cel Nou, reprezentat în pictura murală moldovenească, în paraclisul Mănăstirii Bistrița, Dobrovăț, Voroneț, Sf. Gheorghe Suceava, Sucevița³⁸.

În timpul domniei lui Miron Barnovschi (1626-1629) pe fața interioară a capacului raclei cu moaștele sfântului se împodobește cu o cunună chipul pictat al sfântului, așa după cum ușor se poate descifra pe inscripția gravată în limba slavonă: "Această cunună am făcut-o **IO MIRON BARNOVSCHI MOGHILA** domn Țării Moldovei", iar pe ferecătura picioarelor sfântului deslușim inscripția "Pe timpul mitropolitului Kir Anastasie Crimca, anul 7135".

Cununa și ferecătura de pe capacul raclei, sunt executate probabil de un meșter din atelierul cunoscutului argintar moldovean Grigorie Moisiu. Motivele florale, precum și tehnica în care sunt realizate prezintă evidente asemănări cu ornamentica ferecăturilor executate de acesta.

O. Luția susține că ferecătura ar fi fost executată în Polonia de un artist străin, în perioada când moaștele sfântului, împreună cu odoarele mitropoliei se aflau la Zolkiew. Ori în acel *Index Zolkiewensis* întâlnim trecut în inventarul cu obiectele aduse din Moldova această ferecătură. În Polonia s-a făcut o reparație și anume s-a confectionat o ramă de argint, "*und der Uberrest zur Verfertigung einer silbernen Rahme an dem Sarge im Jahre 1780 verwendet worden sei*"³⁹.

O. Tafrali⁴⁰ consideră ferecătura de la Suceava ca fiind din secolul al XIX-lea când un grup de credincioși din Botoșani ar fi dăruit bisericii Sf. Gheorghe această raclă.

Se știe că în anul 1786 Hagi Ivanciu trimite o scrisoare episcopului Dositei Herescu prin care arăta: "Fiind îndemnat din dumnezească râvnă ca să fac o raclă din chiparos sfântului marelui mucenic Ioan Novi de la Suceava, am pus toată nevoița de am făcut racla după măsura sfintelor moaște a Sfântului Ioan, având scânduri de chiparos încă mai de înainte, dar fiindcă fără de scire înaltele locuri n-au cutezat a o trimite, pentru aceea fac plecată rugăciune către Preașfântia ta ca să faci oarecare mijlocire către înaltele locuri să poată trece acest lucru, adică această raclă pentru Sf. Ioan Novi, și eu să rămân nelipsit de nădejdea vie". Autoritățile habsburgice au interzis aducerea acestei racle la Suceava. În 1867 un grup de credincioși moldoveni, reușesc să înlocuiască racla veche cu cea nouă⁴¹.

Sorin Ulea, ocupându-se și de racla Sf. Ioan cel Nou într-un studiu al său afirma: "Este cunoscut, că în afară de pictură, legenda Sf. Ioan cel Nou a mai fost transpusă și într-o lucrare de metal. Este vorba despre cele 12 plăci de argint ce decorează racla sfântului, raclă ce se află și astăzi în biserica mitropolitană a Sucevei... este de presupus că și această piesă de argintărie a fost lucrată într-o epocă posterioară zugrăvirii exterioare a Voronețului"⁴².

Trebuie însă să recunoaștem că atât în pictura murală a mănăstirii Bistrița, Voroneț, Sf. Gheorghe Suceava, Sucevița, Secu ș.a. este pictată scena aducerii moaștelor sfântului în Moldova, ori în această piesă de argint această scenă lipsește cu desăvârșire. Poate fi considerată această lipsă ca fiind un argument în sprijinul ipotezei că argintăria nu aparține veacului al XVI-lea, ci este mai veche, adică aparține veacului al XV-lea? Iată o întrebare la care în stadiul actual al cercetărilor nu s-a putut da un răspuns concludent.

Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, și întreaga sa mucenicie aveau să fie reprezentate și în programele iconografice ale bisericilor din Moldova secolului al XVI-lea.

Faptul că la Dobrovăț⁴³, în 1529, Sf. Ioan cel Nou a fost așezat pe același perete de răsărit al pronaosului, în rând cu Arhanghelii Mihail și Gavriil, cu Apostolii Petru și Pavel, cu trei sfinți pusnici are o semnificație aparte. Este evident în primul rând că o asemenea alăturare nu era lipsită de tâlc și că iconograful Dobrovățului a urmărit o anumită idee. Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava pătimize și murise pentru dreapta credință, trădat fiind de un apusean, chinuit și ucis din porunca unui necredincios. Și prin această pictură se aducea un înalt omagiu sfântului protector al Moldovei, într-o perioadă de progresivă creștere a autorității de care se bucura cultul sfântului martir.

De curând descoperită și încă nepublicată cu aparatul critic necesar, o altă ilustrare a vieții sfântului martir - cea mai veche din pictura murală - se află pe fațada de sud a bisericii Sf. Gheorghe din Suceava în cadrul unui ansamblu mural atribuit, verosimil, anului 1534⁴⁴.

Deși sunt mai târzii decât pictura originală, unele fresce din naosul bisericii Sf. Gheorghe se circumscriu aceleiași arii de interes major ca și alte compoziții. Între ele trebuie amintită scena **Aducerii moaștelor Sfântului Ioan cel Nou la Suceava**, pictată odată cu scena de deasupra ei - **Sf. Ioan Botezătorul în pustie** -, pe pilastrul de sud est al naosului, peste fresca originală. În dreapta celei din urmă a fost pictat în aceeași perioadă portretul lui Ștefan cel Mare, după cum indică inscripția slavonă de deasupra capului său "Ștefan voievod cel Bătrân", în perfect acord cu documentele de cancelarie⁴⁵, care îl numesc astfel pe marele domnitor începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, infirmând de la sine orice altă atribuire a acestui portret⁴⁶ și indicând în același mod perioada *post quem* a pictării lui. Identificat abia în ultima vreme de istoricul de artă Sorin Ulea prin lectura completă a numelui voievodului portretizat⁴⁷, această frescă, împreună cu celelalte două din vecinătatea ei și cu cea a **Ofrandei baldachinului** din nișa alăturată, a fost pusă în legătură cu evoluția cultului Sf. Ioan cel Nou ca ocrător al Moldovei⁴⁸, la sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului următor. Toate cele patru scene datează din această vreme, după cum o dovedește mai ales **Ofranda baldachinului** între care cei doi domnitori Movilești, Ieremia și Simion, împreună cu familiile, mama și fratele lor, mitropolitul Gheorghe Movilă, sunt înfățișați dăruind un baldachin pentru racla cu moaștele Sf. Ioan cel Nou. Mulțimea personajelor îmbrăcate în somptuoase costume de ceremonial este dispusă în două grupuri, de o parte și de alta a raclei cu moaștele Sf. Ioan cel Nou din centrul tabloului, unde îngenunchează, în fața acesteia, mitropolitul Gheorghe Movilă. Fresca este astăzi în bună măsură deteriorată, mai ales din cauza grafitelor care au fost scrijelate pe această scenă.

Cu toate acestea, se mai pot discerne calitățile artistice ale vigurosului portret al mitropolitului Moldovei. Pe același pilastru sud-estic, deasupra **Sf. Ioan Botezătorul în pustie** este reprezentat **Sf. Ioan cel Nou**, în pandant cu **Sf. Gheorghe**, patronul bisericii mitropolitane.

Altă ilustrare, de reală notorietate, se află pe fațada sudică a bisericii Sf. Gheorghe a Mănăstirii Voroneț, fiind executată odată cu întregul ansamblu de picturi murale exterioare, prin grija mitropolitului Grigorie Roșca, în anul 1547⁴⁹.

Pe peretele de sud al pridvorului, în două registre - întrerupte prin fereastra gotică a pridvorului - este redată legenda Sf. Ioan cel Nou. Fiecare registru cuprinde câte cinci tablouri, iar ultimele două sunt pictate în dreapta ușii de intrare. Iată succesiunea scenelor și textele ce însoțesc aceste scene, texte scrise în slavonește:

1. Aici chinul Sf. Ioan cel Nou și mărturisirea celui fără de cruce; 2. Aici desbrăcarea Sfântului; 3. Punerea Sfântului înaintea judecătorului lovit fiind foarte; 4. Punând pe Sfântul în temniță; 5. Aducând pe Sfântul înaintea judecătorului; 6. Iarăși bate ighemonul cu slugile sale pe sfânt; 7. Legând pe sfântul de coada calului; 8. Ingerii lui Dumnezeu au venit la trupul sfântului. Un oarecare păgân vrea să săgeteze. Înțepenirea lui. 9. Aducând pe cel înțepenit cu arcul și cu săgeata; 10. Aici înmormântarea Sf. Ioan; 11. Aici vroiă frâncii să fure trupul sfântului; 12. Aducerea moaștelor Sfântului Mucenic Ioan cel Nou în slăvita

cetate a Sucevei în zilele blagocestivului Ioan Alexandru Voevod și a Doamnei Ana și a episcopului Josif⁵⁰.

Legenda Sf. Ioan cel Nou este pictată tot în atâtea registre și la Mănăstirea Sucevița, mănăstire considerată pe drept cuvânt "Testamentul artei moldovenești din secolul al XVI-lea"⁵¹.

La Sucevița ca și la Voroneț episodul aducerii moaștelor la Suceava și întâmpinarea lor de către Alexandru cel Bun și curtea sa este tratat cu multă grijă, în proporții mai ample. Știind că acest episod corespunde unui fapt istoric real, redarea lui în pictura murală a amintitelor monumente echivalează cu primele compoziții istorice cu valoare documentară din pictura noastră veche⁵².

Un lucru care trebuie remarcat în această temă este că în text se scrie "...în zilele blagocestivului Ioan Alexandru voievod și al Doamnei Ana, și al episcopului Josif"⁵³. Despre care Ana este vorba? Este vorba despre Ana, cea care a fost menționată ca moartă într-un document din 14 aprilie 1415 ori Ana Ringailla? Socotim că este vorba despre Ana, cea de a doua soție a lui Alexandru cel Bun, care era moartă înainte de 14 aprilie 1415, și această afirmație ne ajută să înțelegem că aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou s-a făcut "în doi ani de la domnie", adică în 1402⁵⁴.

Ilustrarea cu cele mai multe episoade, care permite o interpretare mai nuanțată și, prin aceasta mai semnificativă a pătimirilor și morții Sf. Ioan cel Nou, se află în paraclisul, cu hramul său, din turnul clopotniță a Mănăstirii Bistrița. Scoase de sub varul care le-a acoperit vreme îndelungată⁵⁵, picturile murale ale paraclisului bistrițean prezintă următoarele scene și episoade din viața și martiriul sfântului de la Suceava: 1. În fața cetății Trapezunt, de unde era originar, Ioan își ia rămas bun de la ai săi; 2. Corabia plutind pe valurile Mării Negre; Ioan stă pe pupă; 3. Negustorul genovez care l-a însoțit pe Ioan este înfățișat într-o barcă; 4. Negustorul genovez îl părăște pe Ioan iparhului cetății; 5. Ioan judecat de iparh; 6. Ioan în închisoare; 7. A doua judecată; 8. Baterea cu toiage; 9. Impărțirea bunurilor lui Ioan; 10. Legarea lui Ioan de coada unui cal; 11. Decapitarea; 12. Ingerii păzesc corpul decapitat, împietrirea paznicului; 13-14. Scene degradate (probabil aducerea paznicului împietrit în fața iparhului și înmormântarea sfântului); 15. Întâmpinarea raclei cu moaștele sfântului în fața cetății Suceava⁵⁶.

Analizând cu atenție modul în care au fost redactate ilustrările vieții și martiriului Sfântului Ioan cel Nou, iese în evidență faptul că iconografiile au pus un accent particular pe răutatea necredincioșilor, dar că nu au uitat trădarea genovezului, trădare în mod special subliniată la Bistrița-Neamț.

Asocierea între răutate și necredință a tătarilor cu genovezii nu era lipsită de tâlc pentru moldovenii acelor vremuri, așa cum aflăm prin cuvintele lui Petru Rareș transmise de Ioan Perestetov, ei crezând că până și slăvita cetate a Constantinopolului a căzut pradă turcilor ca pedeapsă pentru erezie. Și despre ce erezie putea fi vorba dacă nu despre erezia apuseană care răscolise spiritele la Florența-Ferrara, care provocase reacția mitropolitului Marcu de la Efes și a multor biserici răsăritene și care era considerată drept cauză a pedepsirii divine a bizantinilor?

Că problema credinței ortodoxe era tema centrală, rezultă și din așezarea personajelor păgâne, închinătoare la "Soare și la Lună" alături de latinii sau catolicii vremii.

Autorii picturilor murale, de la Dobrovăț, Sucevița, Voroneț, Bistrița și Sf. Gheorghe

Suceava au fost animați cu precădere de apărarea Ortodoxiei împotriva amenințărilor de tot felul. Ei erau fără îndoială patrioți înflăcărați, gata să lupte și să moară pentru țara lor. Dar motivarea spirituală a luptei era întărită prin unitatea de credință. Tocmai pentru a lupta mai bine împotriva dușmanilor țării, picturile murale exterioare s-au constituit în mari cărți de învățătură, la îndemâna tuturor, lecția lor fiind o lecție de dreaptă credință și, prin aceasta, de patriotism⁵⁷.

NOTE

1 Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 78.

2 Grigorie Țamblac, *Mucenicia Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, în *RIAF*, 1894; S. Fl. Marian, *Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, București, 1895; A. Tăutul, *Viața și minunile Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, Suceava, 1914; A. I. Popescu, *Viața, pătimirile și minunile Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, Craiova, 1943; P. Rezuș, *Viața și faptele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, în *MMS*, nr. 6-7/1956, p. 332-337; Vasile M. Demciuc, *Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, Suceava, 1990.

3 I. Caproșu, *Vechea catedrală mitropolitană din Suceava*, Iași, 1980.

4 Pentru legăturile între prezența relicvelor în centrele ecleziastice ce le dețineau și domnie în SE Europei a se vedea studiul lui J. Dujcev, *La litterature des slaves meridionaux au XIII-e siecle et ses rapports avec la litterature byzantine*, în *L'Art byzantine du XIII-e siecle*, Belgrad, 1967.

5 D. R. Mazilu, *Sf. Filofteia de la Argeș. Lămurirea unor probleme istorico-literare*, în *AARMSI*, 1933, p. 217-316; I. Dorobanțu, *Insemnare din sbornicu Lovcean și aducerea moaștelor Sf. Filofteia la Argeș*, în "Buletinul Institutului Român din Sofia", București, 1941, p. 85-105.

6 Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident*, București, 1974, p. 213-219.

7 Numit în vechime Trapezus, s-a înființat în jurul anului 750 î. Hr de către o colonie grecească din Sinope.

8 A. I. Popescu, *op. cit.*, p. 10-12.

9 C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 200-209; V. Spinei, *Moldova în sec. XI-XIV*, București, 1982, p. 218-225; 234-237; 328-330.

10 Pecenegii cumanii numeau Kievul *Menkerman*, adică Marea Cetate; Se pare că tot ei au numit Cetatea Albă *Akerman*. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1899, p. 11-12; G. Petrowicz, *I primi due Arcivescovi armeni di Leopoli*, în "Christiana Periodica", nr.3, 1967, p. 115 arată că Menkerman nu este Cetatea Albă ci Kievul.

11 Dan Zamfirescu, *Accente și profiluri*, București, 1983, p. 37-49.

12 P. S. Năsturel, *Une pretendue oeuvre...*, în "Actes du premier Congres international des études balkaniques et sud européennes", 1971, p. 345-351.

13 Gh. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935. *Idem*, *Contribution a l'histoire de Cetatea Albă*, în *BSH*, 1927, p. 31.

- 14 S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 10-12.
- 15 P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 250.
- 16 Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 78.
- 17 Recenzie la *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, București, 1975, în *AllAI*, 1976, p. 390 și urm.
- 18 C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași, 1984, p. 54-19.
- 19 P. S. Năsturel, *op. cit.*, p. 345.
- 20 Ciprian Zaharia, *Josif I Mușat*, Roman, 1988, p. 133-134.
- 21 A se vedea *Intâiul scriitor român*, în "Luceafărul" 12/1983, Al. Piru, *Discursul critic*, București, 1987, p. 129-139.
- 22 Alexandru V. Diță, *In legătură cu paternitatea primei scrieri în proză a literaturii române*, în "Luceafărul" 44/1983.
- 23 *Cronicele României*, ed. Kogălniceanu, București, 1872, p. 36, Al. V. Diță, *Reinterpretări și adăugiri la studiul cronicilor moldovene*, în *Rdi*, nr. 5/1979, p. 875-893.
- 24 Al. V. Diță, *In legătură cu paternitatea...*
- 25 Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă din țările române*, București, 1968, p. 376. Teodora Voinescu, *Cea mai veche operă de argintărie medievală din Moldova*, în *SCIA*, 2/1964, p. 165- 289.
- 26 Miroslav Krleza, *La chasse d'argent de Saint Simeon*, în "Jouoslavia", Belgrad, sept. 1953, p. 53-60.
- 27 N. Lazarew, *Geschichte der Russichen Kunst*, III, Dresda 1959.
- 28 O. Luția, *Legenda Sf. Ioan cel Nou de la Suceava în frescele de la Voroneț*, în "Codrul Cosminului", 1924, p. 279-354; N. Iorga, *Icoana românească*, București, 1933, p.3.
- 29 O. Luția, *op. cit.*, p. 335-336; N. Iorga, *op. cit.*, p. 8.
- 30 I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, p. 116-118.
- 31 E. Jerphanion, *Le trésor de Putna et les peintures de Capadoce*, Paris, 1930, p. 314; Cristian Moisesescu, Ana Maria Musicescu, A. Sirli, *Putna*, București, 1982, p. 55.
- 32 V. Drăghiceanu, *O icoană din sicriul Sf. Ioan cel Nou din Suceava*, în *BCMI*, 1916, p. 26-34; Corina Nicolescu, *Un fragment din racla pictată a Sf. Ioan cel Nou*, în *MMS*, nr. 7-8/1970, p. 377-391.
- 33 T. Voinescu, *op. cit.*, p. 289.
- 34 N. Iorga, *Neamul românesc în Bucovina*, București, 1905, p. 22; Idem, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, București, 1906, p. 49.
- 35 N. Iorga, *Histoire de l'art ancien roumain*, Paris, 1922, p. 48.
- 36 N. Iorga, *Icoana românească ...*, p. 4.
- 37 *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, București, 1959, p. 162-163, E. A. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, Wien, 1903, p. 133-135;
- 38 C. Nicolescu, *Arta epocii lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 297-298; S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovești*, în *SCIA*, nr. 1/1963, p. 86-89.
- 39 S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 181-182.
- 40 O. Tafrali, *Le tresor byzantin et roumaine du monastere de Putna*, Paris, 1925, p.28.

41 Darie Tarnoviețchi, *Sărbătoriala strămutare a raclei cu osemintele sfântului marelui martir Ioan cel Nou în sicriul nou făcut*, Cernăuți, 1867.

42 S. Ulea, *Originea...*, p. 88.

43 Vasile Drăguț, *Dobrovăț*, București, 1984.

44 Descoperirea și restaurarea picturilor s-a făcut între anii 1983-1984 prin râvna pictorilor restauratori Tatiana Pogonat și Oliviu Boldura.

45 S. Ulea, *Datarea frescelor bisericii mitropolitane Sf. Gheorghe din Suceava*, în SCIA, nr. 2/1966, p. 216, n. 45.

46 I. Zugravu, *Biserica Sf. Gheorghe de la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava*, în MMS, nr. 5-7/1957, p. 474.

47 T. Voinescu, *Portretele lui Ștefan cel Mare în arta epocii sale*, în *Cultura moldovenească...*, p. 475, n. 1.

48 S. Ulea, *Datarea frescelor...*, p. 216, n. 45 și 221.

49 Ion Solcanu, C. Buzdugan, *Biserica Voroneț*, Iași, 1988.

50 O. Luția, *Legenda Sf. Ioan...*, p. 279-345.

51 P. Henry, *Les eglises ...*, p. 232-252.

52 W. Podlacha, Gr. Nandriș, *Umanismul picturii murale postbizantine*, vol. 2, București, 1985, p. 82-86.

53 C. Bobulescu, *Pentru pomenirea lui Alexandru cel Bun*, Chișinău, 1934.

54 C. Rezachievici, *Ringalla Ana*, în Rdi, nr. 8/1982, p. 921-923.

55 Tatiana Pogonat, *Restaurarea picturilor murale din paraclisul Mănăstirii Bistrița-Neamț*, în "Monumente istorice și de artă", nr. 1/1976, p. 86-89.

56 Scenele sunt distribuite astfel: 1-4 pe peretele sudic, registrul superior; 5-8 pe peretele nordic, registrul superior; 9-12 pe peretele sudic, registrul inferior; 13-14 pe stâlpii arcadei vestice la nivelul registrului inferior; 15 pe peretele nordic, registrul inferior.

57 În ceea ce privește reprezentarea Sf. Ioan cel Nou pe icoane portabile nu avem știri prea multe. Stim sigur că la 9 decembrie 1628 în timpul lui Miron Barnovschi se cerea să fie pictată în orașul țarilor o icoană a Sf. Ioan cel Nou. A se vedea Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern*, vol. II, București, 1987, p. 268.

ST. JEAN LE NOUVEAU UN - "PALLADIUM DE MOLDAVIAE"

RÉSUMÉ

A l'intérieur de l'Eglise de St. Georges sous un dais spécialement construit se trouve le cercueil abritant les reliques de St. Jean le Nouveau. La vie du martyr Jean le Nouveau est entourée du merveilleux hagiographique habituel. Jean, marchand de Trébizonde, ne voulant pas renoncer à la croyance en Jésus Christ est jugé en 1330 à Cetatea Albă à la suite de la trahison du capitaine d'un bateau d'observance latine, un Gênois, au peut être, un Vénitien. On lui a asséné des coups de bâton, on l'a enchaîné et l'on a jeté en prison, on l'a battu de nouveau et finalement on l'a attache a la queue d'un cheval et on l'a traîné jusqu'a ce qu'un incroyant lui a coupé la tête.

En apprenant les merveilles accomplies dans la proximité des reliques de St. Jean le Nouveau, le prince Alexandru cel Bun décide qu'on apporte les reliques vénérées à Suceava en 1402 et les dépose dans l'ancienne cathédrale de Mirăuți d'ou on les transporte en 1589 a l'Eglise de St. Georges.

En 1686, à la suite d'une invasion polonaise conduite par Jean Sobieski, les reliques de St. Jean le Nouveau sont transportées à Zolkiew où elles restent jusqu'en 1783 où on les ramène à Suceava.